

Symposium

MOMENT 8: MIGRATION

Gathenhielmska huset, Göteborg
Den 15 maj 2025

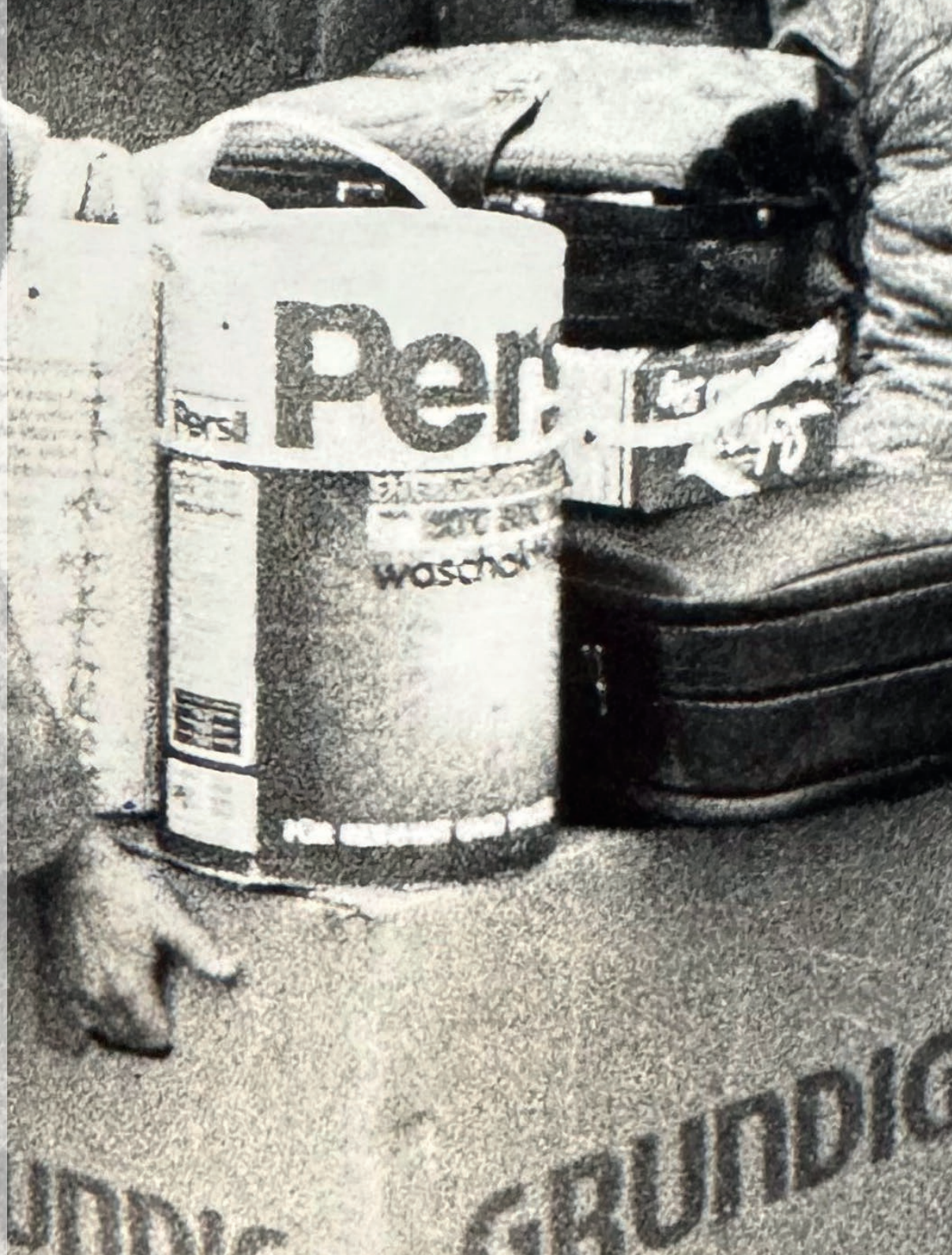
Bildkälla: fund VPA (Vjesnik Press Agency), Croatian State Archive.

GPS400
Centrum för samverkande
visuell forskning

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Hasselbladstiftelsen

 Riksarkivet

MOMENT 8: MIGRATION

Gathenhielmska huset, Göteborg
den 15 maj 2025

Fotografier och filmer kan både berätta om och bära spår av migration. Linsmedierna har dessutom, i sig själva, en förmåga att placera skildringarna i tid och rum bortom sina ursprungliga sammanhang.

Hur bilderna skapas, delas och förflyttas påverkas i hög grad av samhälleliga och teknologiska faktorer. Decennierna som följde efter andra världskriget hade Sverige en kraftig ekonomisk tillväxt. Behov av arbetskraft i industrin var stort och under 1950- och 1960-talen nådde arbetskraftsinvandringen rekordnivåer. De flesta som flyttade till Sverige för att arbeta kom från Norden, framför allt Finland, men även från länder i Sydeuropa. Det fanns också en omfattande nationell migration från landsbygden till tätorter som på kort tid ledde till stora förändringar av Sveriges demografi. Arbetskraftsinvandringen avtog i mitten av 1970-talet när Sverige och västvärlden drabbades av en ekonomisk kris. Den nya världsordningen som både konstituerades och omförhandlades under efterkrigstiden – i skuggan av kalla kriget och koloniernas befrielsekamp – medförde även att människor migrerade av politiska och humanitära orsaker och på så sätt speglar invandringen till Sverige större globala rörelser.

Med Moment 8 vill vi rikta blicken mot linsmediala skildringar av migration i Sverige och andra länder under i första hand perioden från 1939 till en bit in på 1970-talet. Vilka linsmediala praktiker berättar om migrationen och hur? Vilka fotografier och filmer producerades och användes av migranterna själva och vilken betydelse hade de? Och hur har bilderna sedan dess migrerat och blivit betydelsebärande, inom och utanför arkiven?

Moment: linsmedial evidens och estetik i Sverige 1939–1969 är ett flerdisciplinärt forskningsprojekt om linsmediala kulturer i Sverige 1939–1969. Projektet tar utgångspunkt i två för filmen och fotografien centrala aspekter: evidens och estetik. Det handlar om föreställningen om linsmediernas unika förmåga att skildra verkligheten, som har präglat såväl bruket av filmen och fotografien som deras estetiska ideal och uttryck. Tidsperioden – från andra världskrigets utbrott till året efter studentrevolten – sammanfaller med den svenska välfärdsstatens etablering, vilket i hög grad formar projektets inriktning och exempel.

Forskningsprojektet genomförs som en serie fallstudier där noga utvalda händelser, ämnen och praktiker undersöks och problematiseras. Med dessa nya ingångar – och sättet på vilket undersökningen sker – bidrar projektet till att fördjupa förståelsen för hur evidens och estetik är sammanvävda med linsmedierna, och hur filmen och fotografien har producerats, cirkulerat och brukats.

Den geografiska avgränsningen är Sverige, men sammanhangen och exemplen rör sig mellan det lokala, nationella och internationella. En viktig del i forskningsprojektet är formerna för publicering och mediering, där curatoriska metoder spelar en avgörande roll i de delpresentationer som äger rum fram till den avslutande utställningen 2025.

Forskningsprojektet leds i samverkan mellan Niclas Östlind, HDK-Valand, Louise Wolthers, Hasselbladstiftelsen samt Mats Jönsson, GPS400: Centrum för samverkande visuell forskning. Moment 8 arrangeras i samarbete med Riksarkivet.

PROGRAM

10:00–10:15	Introduktion
10:15–10:45	CECILIA JÄRDEMAR Ett omformulerat möte (via Zoom)
10:50–11:20	NICLAS ÖSTLIND Sverige ditt nya land – en bok om invandring och integration i rekordårens slut
11:25–12:05	PER VESTERLUND Inhemsk migration i svensk TV-dramatik under rekordåren Lunch
13:20–13:50	MARIE HELLERVIK Migrationsvågor
13:55–14:25	KARL-MAGNUS JOHANSSON Ett nytt hem genom fotografier
14:30–15:00	ÅSA BERGSTRÖM & MATS JÖNSSON Flyktingpolitisk skuldsanering – Geografisk, mental och medial gränsdragning i svensk kort- och journalfilm om migration 1943, 1944 och 1945
15:05–15:35	GUNNEL HOLMÉR Gränslösa glasarbetare – immigration till Sverige med fokus på glasindustrin Paus
15:55–16:25	KATARZYNA RUCHEL-STOCKMANS Artistic interventions into migration histories through vernacular lens media images (via Zoom)
16:30–17:15	SANDRA KRIŽIĆ ROBAN Trains, Detergents, and One Sauna
17:15–17:30	Sammanfattande diskussion

OM FÖREDRAGEN OCH FÖRELÄSARNA

CECILIA JÄRDEMAR

Ett omformulerat möte

Ett omformulerat möte är ett konstnärligt forskningsprojekt som undersöker en dold del av Sveriges koloniala och fotografiska historia – det svenska missionsprojektet i Kongofristaten och senare Belgiska Kongo – genom att öppna upp och bearbeta ett dolt arkiv av historiskt bildmaterial. Oregistrerade och förfallna glasplåtsnegativ och filmrullar, tagna av svenska missionärer mellan 1890–1930, har återfunnits i museimagasin och privata hem. Genom att återföra bilder och berättelser till ursprungsbyar i Manyanga-distriktet skapas utrymme för lokala perspektiv, minnen och tolkningar – tidigare marginaliserade eller bortglömda. Projektet är resultatet av ett mångårigt samarbete mellan JärdeMAR och den kongolesiska skulptören Freddy Tsimba, som själv härstammar från Manyanga.

Cecilia JärdeMAR är konstnär och lektor i fotografi och rörlig bild vid Australian National University. Hon har en masterexamen och en AHRC-finansierad doktorsexamen i konstnärlig fotografi från Royal College of Art i London. I sin konstnärliga praktik undersöker JärdeMAR vårt förflutna och vår samtid genom att närstudera specifika historiska skeenden och hur dessa har skildrats i fotografi och film. Genom att arbeta med kollektiva konstnärliga processer, där olika röster inkluderas, söker hon blottlägga de motberättelser och alternativa narrativ som döljer sig i arkiven. Hennes verk har ställts ut både i Sverige och internationellt, bland annat på Kalmar konstmuseum, Jönköpings Länsmuseum, Gävle Konsthall samt Nationalmuseet i Kinshasa.

NICLAS ÖSTLIND

Sverige ditt nya land – en bok om invandring och integration i rekordårens slut

På uppdrag av Sveriges arbetsgivareförening (SAF) producerade fotografen K W Gullers och hans bolag Gullersproduktion AB 1970 *Sverige ditt nya land*. Boken var tvåspråkig och förutom svenska kom den ut i versioner där det andra språket var till exempel serbokroatiska, portugisiska, spanska, polska eller finska – språk som talades av stora grupper av invandrade personer. Motivet var att locka och introducera människor till Sverige för att arbeta i den ännu blomstrande industrin. Den ger en alltigenom positiv bild av landet – präglad av en balans mellan modernisering och tradition. Intressant nog lyfter den också fram utmaningar, bland annat när det gäller tillgången på bostäder, men grundtonen är att alla problem kan och kommer att övervinnas genom gemensamma ansträngningar. Till formatet och genomförandet skiljer sig *Sverige ditt nya land* från de många andra beställningsböcker som den produktive Gullers gav ut under rekordåren, bland annat om hamnstaden Göteborg och olika svenska storföretag. De förenas dock i bejakandet och stärkandet av berättelsen om Sveriges plats i världen som en progressiv och modern nation. Det är ett narrativ som blir särskilt tydligt om Gullers böcker jämförs med dokumentära skildringar från samma tid, vilka präglas av ett helt annat och kritiskt perspektiv.

Niclas Östlind är professor i fotografi och viceprefekt för forskning på HDK-Valand. Han ingår i gruppen som driver projektet Moment och hans forskning har en curatorieell grund, vilket innebär att utställningen används som ett centralt forskningsverktyg. Hans pågående projekt är undersökningar av bland andra fotograferna Borg Mesch och Guillaume Berggren, vilka verkade i slutet av 1800- och början av 1900-talet i Kiruna respektive Konstantinopel.

PER VESTERLUND

Inhemsk migration i svensk TV-dramatik under rekordåren

”Det har ju blivit modernt att tala om Norrlandsproblemen.” När den anonyma berättarrösten i TV-serien *Lavforsen: By i Norrland* från 1971 av Bo Andersson, Gunnar Balgård & Håkan Ersgård presenterar seriens tematik, rymmer kommentaren hänvisning till en aktuell debatt om landsbygdens avfolkning formad kring ämnen som ekonomi, politik och kultur. Migrationen inom Sverige under 1960- och 1970-talet gick från landsbygd till stad. Storstadsområdena fylldes med nya invånare medan stora delar av landet avfolkades. I TV-serier som *Lavforsen: By i Norrland* och *Hem till byn* av Bengt Bratt, också första gången visad 1971, tematiserades avfolkningsproblematiken. Presentationen kommer att utgå från dessa två huvudexempel, och sätta in dem i en samtida medial kontext.

Per Vesterlund är universitetslektor i Medie- och kommunikationsvetenskap vid Högskolan i Gävle och affilerad forskare i filmvetenskap vid Uppsala universitet. Han disputerade i filmvetenskap vid Stockholms universitet 2000 på en avhandling om regissören Erik ”Hampe” Faustmans filmer. Han har forskat kring svensk filmhistoria, bl.a. med fokus på film- och mediepolitik. För närvarande forskar han om svensk TV-dramatik under perioden 1965–1975 i ett projekt finansierat av Vetenskapsrådet. Bland hans böcker kan nämnas *Schein: En biografi* (2018), *Massmedieproblem: Mediestudiets formering* (red. 2016) och *Citizen Schein* (red. 2010).

MARIE HELLERVIK

Migrationsvågor

Migration kan aldrig vara statiskt. Det stod klart genom en undersökning av en familjs samling av fotografier. När människor flyttar påverkar det många fler än just de som lämnat. Om man forskar kring en familj över tid så kan man upptäcka inre vågor av migration. I det här fallet började det med två systrar från Köpenhamn som gifte sig och flyttade till Göteborg. Nära 60 år senare var banden fortfarande starka mellan familjerna i den gamla staden och den nya. Detta bekräftades också av de senare generationerna. Eftersom familjen var judisk blev Göteborg en säker plats när nazisterna ockuperade Danmark under andra världskriget. Det blev starten på en annan typ av migration. Den här undersökningen började med att fokusera på ett familjealbum i Göteborgs stadsmuseums samling, till att kontakta familjemedlemmar idag, för att då upptäcka att en annan form av migration kom upp till ytan.

Marie Hellervik är intendent vid Göteborgs stadsmuseum och har arbetat med samlingar i över 20 år. Hennes fokusområde är objektsbiografier och hon har bland annat skrivit artiklar om fotoalbum.

KARL-MAGNUS JOHANSSON

Ett nytt hem genom fotografier

Under andra världskriget tvingades estländaren Arnold Glöckner fly sitt hem för att, efter ett kort uppehåll i Finland, invandra till Sverige. I många år kom han därefter att bo tillsammans med sin fru Edith på Hisingen i Göteborg och arbeta på varven där. Som en driven amatörfotograf dokumenterade Glöckner sin nya hemstad och dess omgivningar. Hur kan hans bevarade bilder skapa förståelse för migration och erfarenheten av att komma till ett nytt hemland? Och på vilka sätt kan, bör eller får man läsa bevarade fotografier från en privatperson?

Karl-Magnus Johansson är förste arkivarie vid Riksarkivet i Göteborg där han ansvarar för arbetet med att främja kunskap om arkiven. Han är författare till flera arkivvetenskapliga och populärhistoriska artiklar och redaktör för två internationella antologier där arkivteori möter samtidskonst, *Communicating the Archive: Physical Migration* (2013) och *Inscription* (2018), samt den filmvetenskapliga antologin *Filmens Göteborg – spår, erfarenheter och resultat från ett samverkande forskningsprojekt* (2021). Sommaren 2023 deltog han tillsammans med konstnären Ida Lehtonen i den första upplagan av Smålandstriennalen. I samarbete med Niclas Östlind curaterade han fotoutställningen *Hemma på Stigberget* som visades på Gathenhielmska huset i Göteborg augusti–september 2024.

ÅSA BERGSTRÖM & MATS JÖNSSON

Flyktingpolitisk skuldsanering – Geografisk, mental och medial gränsdragning i svensk kort- och journalfilm om migration 1943, 1944 och 1945

Under andra världskriget blev det successivt nödvändigt att omvärdera förutsättningarna för den svenska neutralitetspolitiken. Riksdag och regering var väl medvetna om att neutraliteten gett Sverige ett problematiskt rykte bland de länder som efter 1943 framstod som krigets segrare. Trots detta ifrågasattes inte problemets kärna, det vill säga neutraliteten i sig. Lösningen blev att försöka stärka Sveriges goodwill bland de allierade. Denna realpolitiska hållning präglade även förutsättningarna för det svenska hjälparbetet och flyktingmottagandet under krigets slutfas och omedelbara efterkrigstid. Med exempel från fem svenska kort- och journalfilmer från 1943, 1944 och 1945 fokuseras hur Sveriges gradvis förändrade hållning till migration skildrades samt vilka effekter den fick i ett längre perspektiv.

Åsa Bergström är doktorand i filmvetenskap vid Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet. Avhandlingsarbetet analyserar hur svensk film skildrat Förintelsen. Hennes forskning inkluderar även projekt och publikationer om dokumentär teater, barnfilm, journalfilm, medierepresentationer av humanitära hjälporganisationer samt dokudrama på film, scen och tv, vilka bland annat publicerats på Palgrave Macmillan, Nordic Academic Press och Atlantis. Hon har också en konstnärlig yrkesexamen och mångårig professionell erfarenhet som skådespelare inom scenkonstområdet.

Mats Jönsson är professor i filmvetenskap vid Institutionen för kulturvetenskaper, Göteborgs universitet. Han är föreståndare för GPS400: Centrum för samverkande visuell forskning (<https://www.gu.se/centrum-samverkande-visuell-forskning>), en fakultetsövergripande forskningsinfrastruktur som samverkar med myndigheter, kulturarvsinstitutioner, företag, organisationer och medborgare. Han forskar om visuella mediers historiografiska värde, didaktiska möjligheter och retoriska funktioner i amatörfilm, journalfilm och beställningsfilm med särskild fokus på vardagens offentliga och privata mediepraktiker.

GUNNEL HOLMÉR

Gränslösa glasarbetare – immigration till Sverige med fokus på glasindustrin

Föreläsningen inleds med en allmän översikt av immigration till Sverige med betoning på 1900-talets andra hälft. Därefter beskrivs expert- och allmän arbetskraftsinvandring till glasindustrin och en jämförelse görs mellan det manuella glasbruket Kosta i Småland och det mekaniserade glasbruket Surte utanför Göteborg. Även emigration bland svenska glasarbetare berörs med glasbruket Dartington i England som exempel. Glasarbetare har alltid varit en rörlig kategori som har flyttat mellan olika länder!

Gunnel Holmér, fil. dr i historia, Linnéuniversitetet, Växjö. Anställd på Sveriges glasmuseum i Växjö 1978–2020. Har dokumenterat svensk glasnäring från 1800-talet fram till idag och har forskat om invandrad arbetskraft. Har arbetat internationellt med utställningar om svenskt glas och har medverkat i ett flertal publikationer. Licentiatavhandlingen *Kosta glasbruk – en etnisk smältdegel? Arbete och arbetskraftsinvandring 1943–1973* (2009) och doktorsavhandlingen *Flaskor på löpande band – arbete och arbetskraftsrekrytering vid Surte glasbruk 1943–1978* (2017) behandlade arbetskraftsinvandring till svenska glasbruk.

KATARZYNA RUCHEL-STOCKMANS

Artistic interventions into migration histories through vernacular lens media images

Vernacular lens media images are seldom featured in art and photography museums, as they often fail to meet the prevailing aesthetic and documentary standards required for inclusion in collections. These photographs and films are frequently deemed less valuable and trivial, making them unlikely to be preserved. However, artistic interventions into archives and collections of vernacular lens media images can offer fresh perspectives on their significance, uncovering forgotten histories and reassessing their aesthetic value. In this presentation, I will examine two recent artist exhibitions centered around vernacular lens media images related to labor migration from Turkey. The first exhibition, "Reconsidering Photography" at MK&G Hamburg, features Pınar Öğrenci's engagement with the archive of amateur filmmaker and photographer Nuri Musluoğlu. This exhibition portrays the struggles of Turkish migrant workers in Germany through the lens of a participant and keen observer of everyday reality. The second exhibition, "If Only You Knew" at the Photography Museum in Rotterdam, showcases Çiğdem Yüksel's exploration of family albums belonging to Turkish women living in Holland. Both exhibitions demonstrate that vernacular lens media images are invaluable sources of knowledge in the broader history of migration. Artists' interventions are instrumental in exposing visual counter-narratives to the dominant representations of migrants, while simultaneously engaging in debates on the aesthetic and curatorial questions surrounding vernacular images. I will use these two examples to open new avenues for reconsidering everyday photography and film as an underexposed form of self-representation and a counter-image of migrants in the public sphere.

Katarzyna Rachel-Stockmans teaches contemporary art, photography and new media at Vrije Universiteit Brussel (VUB). After studying philosophy and art history in Cracow, Poland, she completed a PhD in art history at KU Leuven, Belgium. Currently, she leads a team of international researchers exploring vernacular lens media archives at the peripheries of Europe. She publishes on photography and art theory, media archeology, documentary practices, postcolonial theories, visualizations of grass-roots protest movements, as well as East European cultures, history and representations. Her book *Images Performing History* appeared in 2015 in Leuven University Press.

SANDRA KRIŽIĆ ROBAN
Trains, Detergents, and One Sauna

By comparing archival collections from the Croatian State Archives in Zagreb, this discussion will examine worker migrations throughout the 20th century from Croatia and parts of Yugoslavia. Over time, photographs from these archival collections have been separated from their accompanying documentation and often remain the sole material from which we construct (fictional) narratives—relying on the documentary power of vernacular photography. The stories of emigrants are preserved in the collections of the former Museum of Emigration, which, in the late 1930s, served as a center for gathering knowledge about emigrants. After World War II, materials were collected by the Institute for Migration, which operated under newly established political and economic conditions. At the same time, Croatia's leading press agency—part of the Vjesnik publishing house—also contributed to documenting emigration, often through submissions by amateur photographers.

Sandra Križić Roban holds a PhD in art history and is a critic, curator, PhD mentor, and writer, with a focus on contemporary art, the history and theory of photography, post-war architecture, and the politics of public space and cultural memory. She is a senior scientific advisor with tenure at the Institute of Art History in Zagreb and an Assistant Professor of the Culture of Memory at the Academy of Fine Arts, Zagreb. She has published numerous books, scientific articles, and book chapters on photography, particularly women's photography in Croatia and the former Yugoslavia, cultural migration recorded in vernacular photographs, conceptual photography, (auto)archival strategies, and alternative methods of memorization. Her most recent works include contributions to edited volumes such as *Formats of (Non)Seeing* and *W.G. Sebald's Artistic Legacies: Memory, Word, and Image*. Together with Ana Šverko, she edited the volume *Watching, Waiting: The Photographic Representation of Empty Places*. Since 2013, she has led the Office for Photography, a non-profit association dedicated to contemporary photography in Zagreb.